

DAĞLIK KARABAĞ SAVAŞI'NIN TÜRKİYE BASININDA TEMSİLİ: SAVAŞ FOTOĞRAFLARI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Devrim Deniz EROL¹

ÖZ

Araştırma Makalesi

Research Article

¹ Dr. Öğretim Üyesi
Anadolu Üniversitesi İletişim
Bilimleri Fakültesi, Eskişehir,
Türkiye

E-Posta
devrimde@anadolu.edu.tr
ORCID
0000-0003-4111-0209

Başvuru Tarihi / Received

15.10.2021

Kabul Tarihi / Accepted

07.03.2022

Savaş fotoğrafları an'ı çerçeveleyen, sosyo-kültürel ve tarihsel nitelikler taşıyan fotoğraflardır. Aynı zamanda bu fotoğraflar yayımlandıkları gazetelerde, metin dolayısıyla, yeniden çerçevlenirler. Bundan dolayı savaş fotoğrafları çözümlenmeye ihtiyaç duyan metinlerdir. Bu çalışmanın amacı ise Türkiye basınında yer alan Dağlık Karabağ Savaşı'nı fotoğraflar üzerinden çözümlenektir. Bu amaçla çalışma Hürriyet, Sabah, Milliyet, Türkiye ve Posta gazetelerinde yer alan fotoğraflar ve fotoğraflara eşlik eden fotoğraf altı yazıları ve haber başlıkları üzerinden gerçekleştirilmiş, çalışmada görsel içerik analizi ve göstergebilimsel çözümlenme kullanılmıştır. Buna göre içerik analizinin öne çıkan sonuçlarından biri Azerbaycan tarafının çok sayıda, Ermenistan tarafınınsa az sayıda fotoğrafla temsil edilmesi olmuştur. Göstergebilimsel çözümlenmenin sonuçları ise öne çıkan üç tema/mit üzerinden sunulmuştur. Bunlar haklı savaş-haksız savaş, askeri başarı-askeri başarısızlık ve dostluk-düşmanlık mitleridir. Bu birbirine karşıt anlatılardan ilki Azerbaycan, ikinciler ise Ermenistan için kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularından yola çıkarak gazetelerin ideolojik konumlarının Dağlık-Karabağ Savaşı'nın temsilinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Gazetelerin temsili iktidarın savaşa dair dış politikasıyla da örtüşmektedir. Son olarak gazeteler Dağlık-Karabağ Savaşı'nı, militarizmi ve savaşı yücelten öğeleri kullanarak temsil etmişlerdir. Basın savaşlarda, barışa katkıda bulunabilecek bir yayıncılık tarzını benimsemeli, dost-düşman ya da biz-onlar anlatısına odaklanmak yerine tüm tarafları kapsayan hak ihlallerine ve insanlık hikayelerine odaklanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Görsel içerik analizi, göstergebilim, Dağlık-Karabağ Savaşı, savaş fotoğrafları, Türkiye basını.

THE REPRESENTATION OF NAGORNO-KARABAGH WAR ON TURKISH PRESS: A STUDY ON WAR PHOTOGRAPHS

ABSTRACT

War photographs are the photographs that frame the moment and have socio-cultural and historical characteristics. Since in published journals they are reframed through text, war photographs constitute visual texts that deserve to be analyzed. The objective of this article is to look at the representation of the Nagorno-Karabakh War through war photographs published in the Turkish press. The study is based on an analysis of the titles of the news, photographs and the captions accompanies the

photographs published in five Turkish newspapers: Hurriyet, Sabah, Milliyet, Turkiye and Posta, using visual content analysis and semiotic analysis as a research method. One of the main results of the content analysis is the over-representation of photographs relating to the Azerbaijani side compared to those relating to the Armenian side. As for the results of the semiotic analysis, they were grouped according to the following three themes / myths: just and unjust war, military success and failure, friendship and hostility. While the first element of these binary oppositions were used for Azerbaijan, the second were applied for Armenia. Based on the results of this study, it should finally be noted that the ideological positions taken by newspapers were decisive in the representation of the Nagorno-Karabakh War. The representation of the newspapers also coincides with the foreign policy of the government regarding the war. Lastly, newspapers represented the Nagorno-Karabakh War by using elements that glorified militarism and war. The press should adopt a publishing manner that can contribute to peace in the war situation, and should focus on violations of rights and stories of humanity covering all sides, instead of focusing on the friend-enemy or us-them narrative.

Keywords: Visual content analysis, semiotics, Nagorno-Karabagh war, War photographs, Turkish press.

GİRİŞ

Savaş fotoğraflarının bir ayna gibi savaşın “gerçeğini” aktardığı tezi, tartışmalıdır. Öncelikle fotoğraflar çoğunlukla bağlamdan kopuk bir an’ı yansıtmakta, bu anın tespitinde de fotoğrafçının belirli seçimleri merkezi rol oynamaktadır. Savaşlarda fotoğrafçının taraflardan hangisinin saflarında çekim yapıp-yap(a)madığı da bu anın tespitinde önemlidir. Bunun yanı sıra savaş fotoğraflarının basında kullanımı “gerçeğin” aktarımı konusunda yeni kısıtlamalar içerir. Basın kurumunun yayın politikası ve bunu içeren ideolojik konumu editoryal süreçleri etkileyecek; kimlerin acılarına ya da zaferlerine bakılacağını belirleyecek, savaş fotoğrafına eklenen haber metni, başlıklar ve alt yazılarsa zaten çerçevelenmiş olan an’ı bir kez daha çerçeveleyerek, anlamı yönlendirebilecektir. Bununla birlikte savaş fotoğrafları -ve belgesel fotoğraflar-kanıt niteliği taşımakta, sosyo-kültürel ve

tarihsel nitelikler içermektedir. Bu açıdan fotoğraflar, çözümlenmeye ihtiyaç duyan metinlerdir.

Bu çalışma 2020 yılında gerçekleşen Dağlık Karabağ Savaşı'nın fotoğraflar üzerinden temsiline odaklanmaktadır. Azerbaycan ve Ermenistan arasında gerçekleşen savaşta iki taraf da asker ve sivil kayıplar vermiş, savaş sonrasında Dağlık Karabağ, Azerbaycan tarafına geçmiştir. Buna yönelik olarak çalışmada Türkiye basınında yer alan Hürriyet, Sabah, Milliyet, Türkiye ve Posta gazetelerinde yayınlanan söz konusu savaşın fotoğrafları nicel ve nitel olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın özellikle nitel aşamasında fotoğraflara eşlik eden fotoğraf altı yazıları ve haber başlıkları inceleme kapsamına alınmıştır. Analiz aşamasında görsel içerik çözümlenmesi ve göstergebilimsel çözümlenme birlikte kullanılmıştır. Bu açıdan söz konusu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. Savaş Fotoğrafları

Savaş ve savaş fotoğrafları ilişkisi başlangıcından itibaren sorunludur. İlk kez Kırım Savaşı'nı fotoğraflayan Roger Fenton'a İngiliz halkını savaştan soğutmayacak fotoğraflar çekmesi talimatı verilmiştir. Fenton'un çektiği fotoğraflarda ölüm, yaralanma gibi savaşın gerçekliğinin bir bölümünü gösteren fotoğraflardan çok kameraya poz veren kahraman İngiliz askerlerini görmek mümkündür (Freund, 2007: 97-98).

Savaşlarda fotoğraflar sansüre ya da otosansüre uğrayabilir. Propaganda için kullanılabilir. Daha sonraki süreçlerde savaş fotoğraflarının adı gerek çekim öncesinde gerçekleştirilecek olan gerekse çekim sonrasında, yeniden çerçeveleme ya da montaj gibi tekniklerle yaratılan, manipülasyona yönelik fotoğraflarla anılacaktır. Ancak tek sorun çekim öncesinde ya da sonrasında yapılan manipülasyon değildir: fotoğrafçı çeşitli nedenlerden dolayı çekim yapmayabilir/yapamayabilir. Diğer taraftan savaş fotoğraflarının bir de yayınlanma süreci bulunmaktadır. Dolayısıyla bir noktadan sonra fotoğraflar editoryal sürece girerek seçilmekte ya da seçilmemekte, bazı durumlarda yeniden çerçevenmekte, metinle anlamı yönlendirilmekte ve farklı amaçlarla kullanılabilir.

İlk savaş fotoğrafları, aynı zamanda ilk haber fotoğrafları arasında yer almaktadır. Fotoğraf teknolojisinin de gelişmesi ile İspanya İç Savaşı, 1. ve 2. Dünya savaşları, Kore ve Vietnam Savaşı gibi savaşlar sırasında, profesyonelleşen savaş foto muhabirleri tarafından binlerce fotoğraf çekilmiştir. Bu foto muhabirleri, yazılı basın kuruluşlarına, ajanslara bağlı olarak ya da bağımsız olarak savaşları belgelemiştirler (Erol, 2013: 86).

1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı döneminde fotoğraflara sansür ve otosansür uygulanmıştır (Freund, 2006: 151; Amar, 2009: 68). Bu savaşlar sonrasında gerçekleşen Vietnam Savaşı'nda akreditasyon yöntemi; 1.Körfez Savaşı'nda havuz sistemi; II. Körfez Savaşı'nda ise ilişitirilmiş gazetecilik uygulanmıştır (Zelizer ve Allan, 2010: 115). Bu uygulamalar foto muhabirlerini kısıtlamıştır. Özellikle ilişitirilmiş gazetecilik, foto muhabirlerine sistematik olarak sınırlandırmalar getirmiş; orduyla tam anlamıyla bütünleşen foto muhabirlerinin çekimlerine ordu yönetimleri karar vermeye başlamıştır (Duran, 2011). İlişitirilmiş gazeteciliğe benzer uygulamalar sonraki savaşlarda da savaşın taraflarınca kullanılacaktır. Örneğin Suriye Savaşı'nda Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) tarafında çekim yapan (bir anlamda ilişitirilen) gazeteciler, buldukları taraf lehine yayın yapmışlardır (Arık, 2013: 70-71).

Değişen sadece savaşlar ya da savaş haberciliği uygulamaları olmamış bir anlamda savaş fotoğrafları ve savaş fotoğrafı üretim süreçleri de değişime uğramıştır. Değişimin bir yönünü yurttaş gazeteciler oluşturmaktadır. Bazı durumlarda ve haber sahalarından kısa sürede bilgi ve fotoğraf geçen yurttaş foto muhabirleri sayesinde, profesyonel foto muhabirlerine ihtiyaç duyulmamaktadır. 2004 yılında ortaya çıkan Ebu Garip fotoğrafları da bu değişimin bir örneğidir. Bu fotoğraflar ABD askerlerinin çektiği ve askerlerin yaptığı işkenceyi kanıtlayan savaş fotoğraflarıdır. Ebu Garip fotoğrafları Baudrillard tarafından “artık foto muhabirlere gerek kalmadığı” şeklinde yorumlanırken benzer biçimde Sontag (2004a) da Ebu Garib'den önce savaşı fotoğraflamak foto muhabirlerinin göreviyken, şimdi askerler “kendi savaşlarını...kaydetmekte”, bu imajları birbirlerine ve dünyaya e-mailleyen fotoğrafçılar haline gelmektedir, demektedir. Bir diğer değişim video alanında yaşanmıştır. Suriye Savaşı'nın taraflarından biri olan Irak ve Şam İslam Devleti

(İŞİD)'nin yarattığı ve yayınladığı propaganda nitelikli videoları, internet ağına yayılmıştır. Bu videolar da gerçekleştirilen “infaz ve cezalandırma eylemlerinin” kanıtıdır ve foto muhabirler tarafından değil İŞİD üyeleri tarafından üretilmektedir (Erol, 2017: 73). Son olarak özellikle uçaklar ve insansız hava araçları tarafından alınan görüntülerin savaş fotoğrafları olarak kullanılması da değişen fotoğraf üretimi sürecine örnek olarak verilebilir.

Geleneksel savaş fotoğraflarına geri dönmek gerekirse, bu fotoğraflarda “savaşın kurbanı” olarak ağlayan kadın ve çocuklar, yaralılar ve ölümler; yıkılmış kentlere ait peyzajlar, kahraman askerler, yüceltilen askeri teknolojiler gibi dramatik öğeler ya da kahramanlık anlatıları sunulmaktadır. Bu açıdan birçok savaş fotoğrafı birbirine benzemektedir. Bununla ilgili olarak basında 2. Körfez Savaşı'nı fotoğraf açısından inceleyen Zelizer, bu fotoğrafları daha önceki savaş fotoğraflarıyla karşılaştırarak savaş fotoğraflarının genel özelliklerini ortaya koyar. Bu alanda yayınlanan savaş fotoğraflarının yayın sıklıkları, estetik nitelikleri ve benzerlikleri açısından kategorize eder. İlk olarak savaş zamanlarında, barış zamanlarında olduğundan çok daha fazla ve çeşitte fotoğraf yayınlanmaktadır. Bu fotoğraflar yayınlanan diğer haber fotoğraflarından “estetik çarpıcılığın ön planda olması” ile ayrılmaktadır (Zelizer'den Akt., Erol, 2013: 119-120). Üçüncü olarak tüm savaş fotoğrafları birbirine benzemektedir. Çünkü daha önce çekilen fotoğraflar, fotoğrafçılara nasıl çekim yapacaklarına ya da gazetelerde savaşa ilişkin nasıl fotoğraflar kullanılacağına dair geniş bir havuz sağlamaktadır. Genel olarak savaşlar; “kahramanlık, fedakârlık, vatanseverlik ve daha önceki savaş fotoğraflarına da eşlik eden ulus-devletin önemine ilişkin mesajlarla birlikte aktarılmaktadır” (Zelizer'den Akt., Erol, 2013: 120).

Savaş fotoğrafları düz anlamların yanı sıra ideolojinin ve kültürel olanın yapılandığı yan anlamlar ve mitler taşımaktadır. Örneğin Griffin savaş fotoğraflarındaki şiddet, cesaret, kahramanlık, kurban olma gibi mesajların önemine değinmektedir. Basında yayınlanan savaş fotoğraflarından yola çıkan Griffin (Akt., Erol, 2013: 120)'e göre uygulanan çekim teknikleri ve kompozisyonlar, görsel anlatımın zaten yerleşmiş olan kurallarına bağlı olarak oluşturulur. Savaş fotoğrafları “kültürel”, “profesyonel” ve “ulusal” mitleri içerir. Dolayısıyla bu fotoğraflar bir

şeyleri “tanımlama ya da tasvir etmekten çok, mit seviyesinde iş gören semboller” ve imajlarla çevrelenmişlerdir (Griffin'den Akt., Erol, 2013: 120).

Zelizer ve Griffin'in sözünü ettiği fedakârlık, kahramanlık sembolleri ya da ulus-devlete ilişkin mitler, militarizm ve milliyetçilik kavramlarıyla ilişkilidir. Militarizm savaşı ve savaşa dair değerleri yücelten bir ideolojidir². Militarizm, aynı zamanda milliyetçilikle eklemlenmiştir. “Zorunlu askerlik anlayışına dayalı vatandaş orduları ile ulus-devletler, militarizasyon ile uluslaşma, militarizm ile milliyetçilik modern dünyanın el ele giden kurum, süreç ve ideolojileridir” (Altunay ve Bora, 2002: 142). Bununla ilişkili olarak askeri teçhizatların tahribat gücünü öven, savaştaki kahramanlıklara -iyi savaşma, kurbanları kurtarma, şehirleri “ele geçirme”, bayrak dikme vb.-ya da şehit olma durumuna dair göstergeler içeren fotoğraflar aynı zamanda militarist ve milliyetçi anlamlar içeren fotoğraflardır. Bu fotoğraflar militarizm ve milliyetçiliğe dair zaten var olan mitlerin yayılmasına ve yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Militarist öğeler içeren ve savaşı “kurbanlar” ve “suçlular” olarak kuran savaş fotoğrafları aynı zamanda savaşın taraflarını “biz” ve “onlar”a indirger. Sontag (2004b: 8-9)'a göre savaş fotoğraflarında kimin neyi gördüğü de çoğunlukla “tuttuğu tarafa” ve kimlerden olduğuna göre değişim göstermektedir. Örneğin “bir İsrailinin gözünde Sbarro Pizzacısı'na düzenlenen saldırıda paramparça olan bir çocuğun fotoğrafı, öncelikle Filistinli bir intihar bombacısı tarafından öldürülen bir Yahudi çocuğun fotoğrafıdır. Bir Filistinlinin gözündeyseniz, Gazze'de devriye gezen bir tankın ezerek paramparça ettiği bir çocuğun fotoğrafı, öncelikle İsrail ordusunun bir zırhlı aracı tarafından öldürülen Filistinli bir çocuğun fotoğrafıdır”. Sontag (2004b: 9) “militanın bakış açısıyla” kimliğin her şey olduğunu ve savaş fotoğraflarının başlık ya da alt yazılarla “açıklanmayı ya da çarpıtılmayı bekle”diğini vurgular.

Savaş fotoğrafları hem -kendi çerçevesiyle ve metin ile- çerçevelenmiş hem de kanıt niteliği taşıyan fotoğraflardır. Butler'a göre savaşlar da belirli bir

² Daha genel anlamda militarizm sadece askeri durumlara ya da savaş dönemlerine ilişkin bir kavram değildir, sivil yaşamda da askeri değerlerin yüceltilmesi ve “toplumun, bireyin veya kurumun kendisini 'sivil' değerlerle değil 'askeri' değerlerle tanımlaması, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik pratiklerini bu değerler etrafında örmesidir” Bknz. Ayşe Gül Altunay, 2002, Bir Madde Olarak “Militarizm”, Erişim 20.04.2021, <http://www.ykp.org.cy/bir-madde-olarak-militarizm-ayse-gul-altinay/>,

çerçeve/tertip dahilinde yönetilir. “Biz”in kim olduğunu anlamamızın yolu, bu tertipler dahilinde belirlenen “yası tutulabilir olanlar” ve “yası tutulamaz olanlar” ayrımında kendisini göstermektedir (Butler, 2020: 42). Butler (2020: 71)’a göre belgesel fotoğraflar bile belirli bir amaçla çerçevelenmiştir ve böylelikle gerçeklik yorumlanmaktadır. Fotoğrafın “kanıt” niteliği söz konusu olduğunda da bu durum devam eder. Savaş fotoğrafçılığında ise neyin gösterildiğinden çok neyin-nasıl gösterildiği önem kazanmaktadır. Örneğin “devlet gücü haberci ve kameramanların teyit etmek için orada bulunduğu perspektifi tayin etmeye kalkıştığında çerçevenin içinde kalan ve onun bir parçası olan eylem de devletin zorla dayattığı savaş yorumunun bir parçası haline gelir” (Butler, 2020: 72).

2. Dağlık Karabağ Savaşı

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Dağlık Karabağ Savaşı'nı ortaya çıkaran tarihi bağlam ve olaylar kısaca şu şekilde açıklanabilir:

Azerbaycan halkı köken olarak Oğuz Türklerinden gelmektedir. Dolayısıyla Azerbaycanlılar etnik köken açısından Türkiye Türkleriyle aynı kökene sahiptirler (Ortaylı, 2021). İki ülke hem etnik hem de sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkiler açısından birbirine yakındır. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). İki ülke arasındaki yakın ilişki ise Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından “aynı millet, ayrı devlet” sözleriyle dile getirilmiştir.

Azerbaycan toprakları, 11. yüzyıldaki göçlerle Türkleşmeye başlamış, daha sonra Selçuklu İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş, Osmanlı Devleti kurulduktan sonra ise İran, Rusya ve Osmanlılar arasında bir çatışma alanı haline gelmiştir. Rus saldırıları 18. yüzyıl sonlarında başlamış ve Azerbaycan toprakları 1826-28 Rus-İran Savaşı ve Türkmençay Anlaşması ile Rusya ve İran arasında paylaşılmıştır (Timur, 2020). 1828 Türkmençay Antlaşması sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Rusya'ya Ermeni göçü başlayınca bunların bir kısmı Karabağ'a yerleştirilmiştir (Ortaylı, 2020).

Tarihteki bir diğer kırılma 1917 Ekim Devrimi sonrasında yaşanmış ve Azerbaycan, Sovyetler Birliği'ne katılmıştır. “Sovyetler ve genelde Stalin devrinde Karabağ bölgesi Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'ne bırakıldığı halde Sovyet Azerbaycan'ı, bölgede iddia sahibi olan bir Ermeni azınlıkla karşı karşıya gelmiştir” (Ortaylı, 2020). Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti'nin “otonom muhtar bölgesi” olarak Karabağ, Ermenilerin, Azerbaycan Türklerinin ve Rusların da etkin olacağı bir yönetimle düzenlenmiş, 60 yıl boyunca Ermeni nüfus artış göstermiştir (Ortaylı, 2020). 1989'da Gorbaçov Glasnost'u ilan ederken, Azerbaycanlılarla Ermeniler arasında Dağlık Karabağ için ilk çatışmalar ortaya çıkmaya başlamış ve Ermenistan Karabağ'a müdahale etmiştir (Timur, 2020; Ortaylı, 2020). İlk Dağlık Karabağ Savaşı, Azerbaycan ile Ermenistan arasında Şubat 1988-Mayıs 1994 tarihleri arasında yaşanmıştır. Savaş boyunca Karabağ, Ermenistan işgalinde kalmıştır. Savaş öncesinde ve etnik çatışmaların sıcak savaşa dönüşmesi sonrasında, iki tarafın da karşılıklı olarak düzenlediği, sivillere yönelik hak ihlalleri yaşanmıştır. Hocalı olayı bunlardan biridir (Dağlık Karabağ sorunu nedir?, 2021). Türkiye, Azerbaycan-Ermenistan çatışmasında taraf olan bir ülkedir (Timur, 2020). Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgali sonrasında Azerbaycan'ın yanında yer alan Türkiye, Ermenistan sınırını kapatmış ve Ermenistan ile olan diplomatik ilişkilerini sınırlandırmış; Azerbaycan'la olan diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkilerine ise devam etmiştir (Dağlık Karabağ neden önemli?, 2021). Bunun yanı sıra 6 Aralık 1994'te Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) kapsamında Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi amacıyla Minsk Grubu adında bir eş başkanlık oluşturulmuştur. Fransa, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri önderliğinde kurulan grubun üyeleri arasında Ermenistan ve Azerbaycan'ın yanı sıra Türkiye, Almanya, İtalya, Belarus, İsveç ve Finlandiya bulunmaktadır. Ancak 27 Eylül 2020'de ortaya çıkan Dağlık Karabağ Savaşı'na kadar taraflarca bir barış anlaşması imzalanmamıştır (Dağlık Karabağ sorunu nedir?, 2021). İlk olarak Tovuz bölgesinde başlayan çatışmaların ortaya çıkışında iki taraf da birbirini çatışmaları başlatmakla suçlamıştır. Rusya, güvenlik iş birliği içinde olduğu Ermenistan'a açık askeri destek vermezken, Türkiye Azerbaycan'ı desteklediğini gösteren açıklamalarda bulunmuştur³. Bunun yanı sıra

³ Bu açıklamalardan biri de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılmıştır: Açıklama

Ermenistan Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, Türkiye'nin Azerbaycan'a askeri uzmanlar, F-16 uçakları ve insansız hava araçları gönderdiğini iddia etmiş, Azerbaycan ise iddiaları reddetmiştir (Dağlık Karabağ neden önemli?, 2021) Ermenistan savaşta 2 bin 425 askerinin öldüğünü, Azerbaycan ise 2 bin 783 askerinin öldüğünü 100 kadar askerin de kayıp olduğunu belirtmiştir. Çatışmalarda, her iki taraftan en az 143 sivilin yaşamını yitirdiği, on binlerce kişinin ise göç etmek zorunda kaldığı belirtilmektedir (Dağlık Karabağ'daki Çatışmalarda 5 Binden Fazla Asker Öldü, 2021). İki ülkenin dışişleri bakanları Rusya'da görüşerek 10 Ekim'de başlayacak olan ateşkese karar vermiş (Dağlık Karabağ ateşkese ne anlama geliyor?, 2021) ancak Ermenistan tarafından ateşkese uyulmamış; savaş bundan dolayı 10 Kasım 2020 tarihinde sona ermiştir. Azerbaycan, Ermenistan kontrolünde bulunan Dağlık Karabağ etrafındaki toprakların tamamını ve Dağlık Karabağ'ın da bir kısmını böylece geri almış, savaşın kazananı olmuştur. Rusya'nın arabuluculuğunda imzalanan anlaşma sonucunda, Ermenilerin yaşamaya devam edeceği Dağlık Karabağ'da beş yıl boyunca Rus barış güçlerinin bulunmasına karar verilmiştir (Dağlık Karabağ: Azerbaycan, Ermenistan'la yeni bir savaşa mı hazırlanıyor?, 2021).

3. Yöntem

Çalışma Türkiye basınında yer alan Hürriyet, Sabah, Milliyet, Türkiye ve Posta gazetelerinde gerçekleştirilmiştir. Gazetelerin seçiminde tirajları ve ideolojik konumları rol oynamıştır. Savaş süresince takip edilen haftalık tiraj raporlarına göre en fazla tiraja sahip 6 gazeteden 5'i araştırma örneğine dahil edilmiştir (Gazetetirajları, 2021). Bu gazeteler ideolojik açıdan hükümete yakın olarak kabul edilen gazetelerden oluşmaktadır (Medyafaresi, 2021)⁴. Söz konusu gazetelerin seçilme nedeni, hükümete yakın gazetelerin savaşı nasıl temsil ettiklerinin yani ne tür fotoğraflarla ve hangi mitlerle temsil ettiklerinin ortaya koyulması ve bu temsilin özellikle dönemin iktidarının savaşa ilişkin politikalarıyla bir ilişkisinin olup olmadığının belirlenebilmesidir.

şöyledir: "Bölgede Dağlık Karabağ'ın işgaliyle başlayan krize artık bir son verilmelidir. İşgale uğrayan topraklar Azerbaycan toprakları. 'Artık hesap vakti geldi' diyen Azerbaycan kendi göbeğini kendisi kesmek zorunda kalmıştır" (Dağlık Karabağ neden önemli?, 2021).

⁴ Sözcü gazetesi, tiraj açısından ilk 6 içinde yer almaktadır ancak hükümete yakın olmadığı için araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Dağlık Karabağ Savaşı 27 Eylül 2020'de başlayıp 10 Kasım 2020 tarihinde sona ermiştir. Gazetelerin yayınlanma süreçleri göz önünde bulundurularak 28 Eylül 2020-11 Kasım 2020 dahil olmak üzere söz konusu gazetelerin yayınları araştırmaya dahil edilmiştir. Bunun yanı sıra bu tarihler arasında 1. sayfa ve devamında yayınlanan Dağlık Karabağ Savaşı'na ait haber fotoğrafları ve bu haber fotoğraflarının haber başlıkları ve fotoğraf altı yazıları -metnin fotoğrafın anlamına etkisinden yola çıkılarak- araştırma kapsamına alınmıştır. Haber başlıkları ve fotoğraf altı yazılardan özellikle nitel analiz aşamasında yararlanılmıştır. Anadolu Üniversitesi Kütüphanesi arşivinde yapılan tarama sonucunda araştırma örneğine 1191 haber fotoğrafı dahil edilmiştir. Bu fotoğrafların 255'i Hürriyet'te, 474'ü Sabah'ta, 95'i Posta'da, 157'si Milliyet'te, 210'u Türkiye'de yayınlanmıştır.

Araştırmada savaşın ve savaşın taraflarının nasıl temsil edildiğinin belirlenebilmesi amacıyla hem nicel hem de nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. İlk olarak nicel bir yöntem olan görsel içerik çözümlemesi haber fotoğraflarına uygulanmış ardından tekrar eden nitel temalar çıkarılarak bunlar göstergebilimsel açıdan yorumlanmıştır.

Görsel içerik çözümlemesi uygulanmasının nedeni araştırmadaki verilerin sayıca fazla olmasıdır. Araştırma, toplam 1191 fotoğraf üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bir diğer etken ise gazetelerin hangi kesimlerin hangi fotoğraflarını daha fazla yayınladığını ölçmenin gerekliliğidir. İçerik çözümlemesi sayesinde hangi kesimin ne tür fotoğraflarla ne kadar sunulduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra nicel veriler çalışmanın nitel bulgularını desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Bu açıdan çalışmada temel olarak “ne”yin, “nasıl” temsil edildiği, birbiriyle bağlantılı bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan içerik çözümlemesi; iletişimin “açık içeriğini”, “objektif, sistematik ve niceliksel” tanımlamalarını yapan bir araştırma tekniğidir (Berelson, 1952: 18). İçerik çözümlemesinde ilk olarak belirli kategoriler ve alt kategoriler belirlenir. Daha sonra bu kategorilerin sıklık sayılarına ulaşılır. Görsel içerik çözümlemesi ise fotoğraflar gibi görsel malzemelerden yola çıkarak; “insanların, eylemlerin, rollerin ya da olayların görsel temsillerinin göreceli sıklıkları hakkında genellemelere” ulaşmaya çalışmaktadır (Bell, 2007: 10). Bu çalışmada

haber fotoğrafları çalışmaya dahil edilmiş, daha önceden belirlenen kategorilerin yanı sıra tarama boyunca ortaya çıkan veri dağılımına bağlı olarak yeni kategoriler de çalışmaya eklenmiştir. Çalışmada içeriğe ilişkin kategoriler savaşın tarafları-savaşı temsil edenler (Azerbaycan-Ermenistan), savaşın taraflarıyla ilişkili olan kesimler (Türkiye-Dünya) ve savaşta kullanılan teçhizat ve teknolojiler üzerinden oluşturulmuştur. Buna göre belirlenen kategoriler şunlardır: Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye, Dünya ve Savaş teknolojileri. Bu kategorilerin alt kategorileri de bulunmaktadır.

Gerçekleştirilen görsel içerik çözümlemesi sonrasında tekrar eden nitel temalar belirlenmiş ve göstergebilimden yararlanılarak yorumlanmıştır. Göstergebilim konusunda özellikle Barthes'ın görüşlerinden yararlanılmıştır. Barthes (1993: 194) haber fotoğraflarının “üzerinde çalışılan, seçilen, düzenlenen” fotoğraflar olduğunu belirtmektedir. Barthes (1993: 198-206)'a göre fotoğrafta iki yönlü bir mesaj bulunmaktadır. İlk mesaj kodsuz, nesnesiyle benzerliğe dayanan, düz anlama ilişkin mesajdır. İkincisi ise kodlanmış, tarihsel ve sosyo-kültürel olan, içinde ideolojinin konumlandığı yani yan anlamı veren mesajdır. Anlamlandırmanın ikinci düzeyinde işleyen mitler ise bir kültürün, gerçekliğin bazı görünümünü açıklamasını sağlayan öykülerdir. Mitler tarih dışılık iddiası taşımalarına rağmen tarihseldirler ve var olanı “doğallaştırırlar”. İlkel mitler iyi-kötü, insanlar-tarırlar, yaşam-ölüm hakkındayken çağdaş ve gelişmiş mitler erillik-dişillik, aile, başarı, bilim vb. hakkında olabilir (Fiske, 1996: 118-119). Bunun yanı sıra özellikle haber fotoğraflarına eşlik eden haber metinleri de fotoğraflardaki anlamın inşasında etkili olmaktadır. Haber fotoğraflarına eşlik eden metin, başlık, alt yazı gibi metinsel öğelere göre anlamlandırma değişebilmektedir (Barthes, 1993:194). Bu görüşlerden yola çıkılarak nitel aşamada özellikle Dağlık-Karabağ Savaşı'nın öne çıkan mitleri üzerinde durularak fotoğraflar yorumlanmış, yorumlama aşamasında özellikle haber başlıkları ve fotoğraf altı yazılarından yararlanılmıştır.

4. Bulgular

Bu bölümde çalışmanın nicel ve nitel bulguları ayrı başlıklar halinde sunulmaktadır. Nicel analize yönelik bulgular başlığı altında görsel içerik çözümlemesine yönelik bulgular, nitel analize yönelik bulgular başlığı altında ise

nicel verilerle de ilişki kurularak yorumlanan göstergebilime ilişkin bulgular paylaşılmıştır.

4.1. Nicel Analize Yönelik Bulgular

Azerbaycan ve Ermenistan kategorileri savaşın taraflarını oluşturan kategorilerdir. Türkiye ve Dünya kategorileri ise savaşın tarafları ile ilişkili olan bölgeler açısından oluşturulmuş kategorilerdir. Savaş teknolojileri kategorisi, söz konusu tarafların savaş teknolojilerini kullanımı ve askeri teçhizatın durumu üzerinden şekillendirilmiştir.

1191 haber fotoğrafının 255'i Hürriyet'te 474'ü Sabah'ta 95'i Posta'da 157'si Milliyet'te 210'u ise Türkiye'de yayımlanmıştır. Oranlar sırasıyla %39,80 Sabah, %21,41 Hürriyet, %17,63 Milliyet, %13,18 Türkiye ve %7,98 Posta şeklindedir. Oranlardan anlaşılacağı gibi savaşa en fazla önemi Sabah gazetesi vermiş, Hürriyet ve Türkiye onu takip etmiştir. Bunun yanı sıra en fazla önem verilen kategori Azerbaycan kategorisi olmuştur. Böylece Azerbaycan %54,24, Savaş teknolojileri %16,62, Türkiye %13,94, Ermenistan %10,92 ve Dünya %4,28 oranında sunulmuştur. Azerbaycan kategorisi %50'nin üzerinde temsil edilirken eşitsiz biçimde Ermenistan %10,92 ile sondan ikinci sıradadır. Buna göre gazeteler Azerbaycan tarafını daha fazla temsil etmeyi tercih etmiş, Ermenistan tarafının temsiline fazla önem vermemiştir. Sıklık sayılarına ilişkin tablo aşağıdadır.

Tablo 1

Ana kategoriler

Gazeteler	Hürriyet	Sabah	Posta	Milliyet	Türkiye	Toplam
Azerbaycan	135	275	55	72	109	646
Ermenistan	30	45	18	12	25	130
Türkiye	39	70	5	33	19	166
Dünya	18	10	3	13	7	51
Savaş teknolojisi	33	74	14	27	50	198

Toplam	255	474	95	157	210	1191
---------------	------------	------------	-----------	------------	------------	-------------

Çalışmada ana kategorilerin yanı sıra alt kategoriler belirlenmiş ve sıklık sayıları hesaplanmıştır. Buna göre ana kategorilerin alt kategorilerini içeren sıklık sayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2
Alt kategoriler

		Hürriyet	Sabah	Posta	Milliyet	Türkiye	Toplam
Azerbaycan	Sivil	69	158	22	34	39	322
	Asker	33	67	9	11	17	137
	Lider	21	24	15	11	24	95
	Bürokrat	4	4	-	2	1	11
	Hasar	8	18	9	13	20	68
	Diğer	-	4	-	1	8	13
Ermenistan	Sivil	14	7	5	2	2	30
	Asker	2	23	3	9	11	48
	Lider	9	2	8	1	8	28
	Bürokrat	4	12	2	-	4	22
	Diğer	1	1	-	-	-	2
Türkiye	Sivil	10	38	-	6	1	55
	Lider	3	6	2	8	6	25
	Bürokrat	25	25	3	17	12	82
	Diğer	1	1	-	2	-	4
Dünya	Sivil	2	3	1	1	4	11
	Lider	8	1	1	6	2	18
	Bürokrat	6	6	1	5	1	19
	Asker	2	-	-	1		3

Savaş teknolojileri	Azerbaycan	5	27	6	5	24	67
	Ermenistan	24	45	7	20	23	119
	Diğer	4	2	1	2	3	12
Toplam		255	474	95	157	210	1191

Yukarıdaki tabloya göre en fazla sıklık sayısına sahip alt kategori 27,04% ile Azerbaycanlı Siviller kategorisidir. Bu fotoğraflarda savaş sırasındaki ölen, yaralanan ya da yaşayan sivil kadın, erkek ve çocuklar sunulmaktadır. Fotoğraflar ağlayan, feryat eden, kurtulan vb. insanların yanı sıra savaşın kazanıldığı anlaşıldığında kutlama yapan sivilleri de içermektedir.

Azerbaycanlı Siviller kategorisini sırasıyla %11,50 ile Azerbaycanlı Askerler, %9,99 ile Ermenistan'ın Savaş teknolojileri, %7,98 ile Azerbaycan Lideri ve %6,88 ile Türkiyeli Bürokratlar kategorileri takip etmektedir. Buna göre Ermenistan'daki sivil yerleşim bölgelerine yönelik "Hasar" kategorisinde tek bir haber fotoğrafı bulunmamaktadır. Bundan dolayı çalışmada önceden belirlenmiş olmasına karşın bu kategori iptal edilmiştir. Azerbaycan'ın sivil yerleşim bölgelerine yönelik hasar gören yapılarını içeren fotoğraf oranı ise %5,71'dir. Ermenistanlı Siviller kategorisi %2,52 oranındadır. Bu fotoğraflar Ermenistan lideri Paşinyan'ın eşi, Kim Kardashian, Azerbaycan tarafından "kurtarılan" siviller ve Ermenistan'daki parlamento saldırısına katılan sivillerden oluşmaktadır⁵. Bu sayılardan yola çıkarak gazetelerin gerek savaş sırasındaki sivillerin sunumu gerekse sivil yerleşim bölgelerinin tahrip edilmesi açısından, Azerbaycan tarafının sunumuna önem verdikleri Ermenistan tarafını ise neredeyse yok saydıkları söylenebilmektedir.

Ermenistan'ın Savaş teknolojileri alt kategorisindeki fotoğrafların sıklığı dikkat çekicidir. Ancak bu fotoğraflarda yüceltilen askeri teçhizattan çok vurulan, tahrip edilmiş ve ele geçirilmiş durumdaki askeri teçhizat söz konusu olduğundan

⁵ Örneğin Hürriyet gazetesinde 28.Ekim 2020 tarihinde 3 fotoğraf Paşinyan'ın eşine aittir. 6.Ekim 2020 tarihindeki 2 fotoğraf Türklerin kurtardığı sivilleri, 11 Kasım 2020 tarihli 4 fotoğrafısa Ermenistandaki parlamento saldırısına katılan sivilleri göstermektedir. 29 Eylül 2020 tarihli 2 fotoğraf Kim Kardashian'a aittir. Bu kişileri içeren fotoğraflar diğer gazetelerde de yayınlanmıştır.

diğer verilerle uyumlu bir tablo gözlenmektedir. Bu durum nitel analizde ele alınmıştır.

4.2. Nitel Analize Yönelik Bulgular

Çalışmanın nitel analizine yönelik olarak gazetelerde öne çıkan üç tema belirlenmiştir. Bunlar haklı savaş-haksız savaş, askeri başarı-askeri başarısızlık ve dostluk-düşmanlık mitleridir. Temalar; fotoğraflar, fotoğraflarda kullanılan haber başlıkları ve fotoğraf altı yazılarından yola çıkılarak oluşturulmuş ve bunlar göstergebilimden yola çıkılarak yorumlanmıştır. Yorumlama aşamasında mitler üzerinde durulmuştur.

4.2.1. Haklı Savaş-Haksız Savaş

Haklı savaş miti, meşru müdafaa ilişkisine dayalı olarak oluşturulmuştur. Haksız savaşta ise meşru müdafaa söz konusu değildir. Haksız bir saldırı söz konusudur. Fotoğraflarda haklı savaş miti, Azerbaycan tarafı için kullanılmıştır. Buna göre Azerbaycan haklı bir savaş yürütmekte haklılığını ise Ermenistan'ın işgali ve yakın zamandaki saldırısına karşı verdiği meşru müdafaası ile sağlamaktadır. Özetlemek gerekirse, yan anlam dizgesinde Azerbaycan meşru bir savunma içindedir. Bunun yanı sıra savaş döneminde -nicel verilerde görüldüğü gibi- tek bir sivil bile zarar vermemiştir. Ayrıca fotoğraflar ve haber başlıklarında Azerbaycan'ın sivil bölgeleri değil sadece askeri hedefleri vurduğu görülmektedir. Sivil bölgelerin değil sadece askeri hedeflerin vurulması, haklı savaş anlatısını destekleyen niteliklerden biridir. Görsel içerik analizi verileri de bu durumu desteklemektedir.

Sivil yerleşim bölgelerinin hasarına yönelik nicel verilerde Ermenistan tarafına ait fotoğraf bulunmamaktadır. Nicel bulgularda belirtildiği gibi Ermenistan'ın Sivil alt kategorisindeki %2,52 oranındaki fotoğraflarda Kim Kardashian, Paşinyan'ın eşi ya da Azerbaycan tarafından kurtarılan Ermeni siviller yer almaktadır. Böylece kurulan anlatıda Ermenistan'ın sivil bölgeleri tahrip edilmediği gibi sivilleri de savaşta Azerbaycan tarafından zarar görmemiş olarak temsil edilmiştir. Yine Ermenistan tarafından zarar görmeleri durumunda ise siviller Azerbaycan tarafından kurtarılmışlardır. Söz konusu yan anlamlara ve haklı savaş mitine yönelik örnek fotoğraflar aşağıdadır:

Şekil 1 **Şekil 2** **Şekil 3**
Haber fotoğrafı 1 **Haber fotoğrafı 2** **Haber fotoğrafı 3**

(Sabah, 28 Eylül 2020: 1) (Hürriyet, 28 Eylül 2020: 1) (Hürriyet, 6 Ekim 2020: 1)

Yine anlatının yan anlam boyutunda Ermenistan tamamen haksız bir savaş yürütmekte ve “savaş suçu” işlemektedir. Azerbaycan’a yönelik ilk saldırıda bulunmuş, savaş döneminde de sivil bölgelerine ve sivillere yönelik “ölümcül” saldırılar düzenlemiştir. Belirtmek gerekir ki uluslararası hukuka göre savaşta bir tarafın “sivil halka, bina ve mallara saldırılması yasaktır ve savaş suçu teşkil etmektedir” (Aslan, 2008:269). Bazı fotoğraf altı yazıları ve haber başlıklarında da Ermenistan tarafının “savaş suçu” işlediği belirtilmektedir (Ermeniler firar ediyor, Türkiye, 10 Ekim 2020:1). Bu haberlerin fotoğraflarında -düz anlam boyutundayıkılan, tahrip edilen sivil yerleşim bölgeleri ve sivil Azerbaycanlılar gösterilmektedir. İçerik analizi verilerinde Azerbaycanlı siviller ve hasarlı yerleşim alanlarının toplam fotoğrafların %33,11’ini oluşturduğu düşünüldüğünde, haksız savaş anlatısının çoğunlukla bu fotoğraflar üzerinden kurulduğu söylenebilmektedir. Ermenistan’ın “savaş suçu” işlediği yan anlamına ve haksız savaş mitine ilişkin örnek fotoğraflar aşağıdadır:

Şekil 4

Haber fotoğrafı 4

Şekil 5

Haber fotoğrafı 5

Şekil 6

Haber fotoğrafı 6

(Türkiye, 10 Ekim 2020: 9) (Milliyet, 5 Ekim 2020: 1) (Posta, 12 Ekim 2020: 1)

Gazetelerin haklı ve haksız savaş mitlerini kurarken başlık ve fotoğraf altı yazılarda Ermenistan tarafı için olumsuz kelimeler tercih etmeleri fotoğraflardaki anlam inşası açısından önemlidir. Örneğin: Ermenistan tarafı “katil” (Türkiye, 18 Ekim 2020: 1), “terörist” (Türkiye, 28 Eylül 2020: 1), “haydut devlet” (Sabah, 2 Ekim 2020: 1) ya da “kalleşler” (Posta, 18 Ekim 2020: 1) olarak adlandırılmaktadır.

Bunun yanı sıra başta Rusya olmak üzere dünyanın bazı bölgelerinden politikacıların ya da bürokratların fotoğrafları, Ermenistan'ın arkasında olmadıklarına ilişkin açıklamalarla birlikte yayımlanmıştır. Dünyanın belirli bölgelerinden Ermenistan'ı kımayan ya da Azerbaycan'ı destekleyen sivillerin oluşturduğu eylem fotoğrafları da gazetelerde yer almıştır. Böylelikle haksız savaş miti dünya kamuoyunun eğilimiyle de desteklenerek oluşturulan bir anlatı olmuştur. Örnek fotoğraflar aşağıdadır:

Şekil 7

Haber fotoğrafı 7

(Milliyet, 20 Ekim 2020: 1)

Şekil 8

Haber fotoğrafı 8

(Sabah, 8 Ekim 2020: 10)

Şekil 9

Haber fotoğrafı 9

(Türkiye, 8 Ekim 2020: 7)

4.2.2. Askeri Başarı-Askeri Başarısızlık

Nitel çalışmanın ikinci temasını askeri başarı-askeri başarısızlık miti oluşturmaktadır. Fotoğraflarda askeri başarı sahibi olan, savaşın galibi olan Azerbaycan tarafıdır. Kazanan tarafın kazanma nedenleri, askeri hedefleri beceriyle vurması ve sahip olduğu savaş teknolojileriyle ilişkili olarak temsil edilmiştir. Kaybeden taraf olan Ermenistan fotoğraflarda; vurulan, askeri teçhizatı yok edilen, savaşta askerleri kaçan yani ordusu gerekli düzenden yoksun olan ve başarısız olan tarafı oluşturmaktadır.

Askeri başarı-başarısızlık mitiyle ilişkili olan nicel kategoriler; Ermenistan Asker, Ermenistan Savaş teknolojisi, Azerbaycan Savaş teknolojileri ve Azerbaycan Asker kategorileridir. Bu kategorilerdeki fotoğraflarda Ermenistan tarafının askerleri teslim olurken ya da esir alınmış bir vaziyette gösterilirken; Ermenistan'ın askeri teçhizatının nasıl tahrip edildiği ve ele geçirildiği de görülmektedir. Azerbaycanlı Asker ve Azerbaycan Savaş teknolojileri ise tam tersi anlamsal nitelikler taşımaktadır.

Basın Azerbaycan'ın yani kazananın yanında yer alan bir haber dili kurarak fotoğraflardaki anlamın sabitlenmesini de sağlamıştır. Bu fotoğraflarda kurulan haber dili militarist bir haber dilidir: Dil, Azerbaycan'ın savaş teknolojileriyle savaşı kazanmasını ve saldırılarını desteklemektedir. Azerbaycan böylelikle yan anlamsal dizge içinde; “dağıtan”, “tepesine binen”, “darbe vuran” başarılı taraf olarak temsil edilmiştir. Askeri başarı ve askeri başarısızlık mitlerine ilişkin örneklerden bazıları aşağıdadır:

Şekil 10

Haber fotoğrafı 10

(Türkiye, 15 Ekim: 1)

Şekil 11

Haber fotoğrafı 11

(Sabah, 29 Eylül 2020: 10)

Şekil 12

Haber fotoğrafı 12

(Milliyet, 1 Ekim 2020: 17)

4.2.3. Dostluk-Düşmanlık

Dostluk teması altında yayınlanan fotoğraflarda Türkiye'nin Azerbaycan'a olan dostluğu ve desteği işlenmiştir. Düz anlam boyutunda söz konusu fotoğraflarda Türkiye ve Azerbaycan askerleri birlikten görünmekte ya da Türkiye lideri-bürokratları ve Türkiyeli sivilin destek eylemleriyle bu dostluk, yan anlamsal dizgede kurulmaktadır. Nicel veriler açısından Türkiye lideri olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan %2,10 fotoğrafta yer alırken Türkiye bürokratları %6,88 fotoğrafta yer almışlardır. Bu fotoğraflar Azerbaycan konusundaki destek açıklamalarıyla birlikte verilmiştir. Dostluk mitine ilişkin örnekler aşağıdadır:

Şekil 13

Haber fotoğrafı 13

(Posta, 28 Eylül 2020: 1)

Şekil 14

Haber fotoğrafı 14

(Türkiye, 2 Ekim 2020: 1)

Şekil 15

Haber fotoğrafı 15

(Hürriyet, 28 Eylül 2020: 1)

Yukarıdaki örneklerde de görülebileceği gibi hem Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın desteğini hem de askerlerin dayanışmasını gösteren fotoğraflar yayınlanmıştır. Askerlerin dayanışmasını gösteren fotoğraflarda yan anlam dizgesinde askerlerin el ele tutuşarak birlikteyiz mesajı vermesi, bayrakların yan yana konumlandırılarak birlikteliğin iki devlet arasında olduğunun vurgulanması gibi anlam yapıları dikkati çekmektedir. Bu fotoğraflarda -gerek basın tarafından gerekse lider ve bürokratların kullanımıyla- Azerbaycan tarafı için “kardeş” ya da Azericede söylenme biçimiyle “gardaş” kelimesi tercih edilmiştir. Bu kullanımlar “bizlik” duygusunu barındıran niteliklerdir. Azerbaycan ve Türkiye dostluğu mitine yönelik bu tarz fotoğraf ve dil kullanımı aynı zamanda Türkiye'nin savaşa karşı politik tavrıyla örtüşmektedir. Türkiye savaşta bir anlamda Azerbaycan'ı desteklemiş, gazeteler de bu destekleyici, “dost” tavrı yayınlarıyla yeniden üretmişlerdir. Azerbaycan dostluğu miti, karşıtı olan Ermenistan karşıtlığı mitini de inşa etmiştir. Türkiye’de yayınlanan söz konusu gazeteler bu anlamda taraf tutmuşlar, savaşın bir tarafını “dost” olarak temsil ederken diğer tarafı karşıt bir biçimde temsil etmişlerdir. Bu açıdan söz konusu mitlerin genel anlamıyla “bizler” ve “onlar” ayrımına dayandığı söylenebilmektedir.

Ermenistan'ın “ortak düşman olması” özellikle Türkiye gazetesinin haber başlığında açık biçimde belirtilmiştir (17. fotoğraf). Başlıkta “Kuzeyde Ermeniler Güneyde Rumlar ve Ortakları: Düşman Kapıda⁶” denilmektedir. Bu kullanım Türkiye'nin Ermenilerle ilgili geçmişteki “düşmanlık” anlatılarına ilişkin milliyetçi bir çağrışım yaratması nedeniyle de önemlidir⁷. Bunun yanı sıra Azerbaycan dostluğu miti aynı zamanda “soydaşlık” üzerinden kurulmaktadır. Aliyev'in belirttiği gibi “aynı millet, ayrı devlet” durumu söz konusudur. Bu “soydaşlık” durumu, bazı

⁶ Başlıkta Ermenilerin yanı sıra Güney Kıbrıs Rum Kesiminden bahsedilmektedir. Rumlar da Türk milliyetçiliği açısından kökleri geçmişe uzanan düşmanlık anlatılarının kahramanlarındandır. Başlık bu anlamda Ermeniler ve Rumları düşmanlık şemsiyesi altında birleştirmektedir.

⁷ Ermeniler, Osmanlı'nın Hıristiyan milletlerinden biridir. Yunan bağımsızlığından sonra Ermeniler de bağımsız olmak istemiş, ayaklanmış ve özellikle buldukları bölgenin Müslümanlarına karşı Ortaylı (2004)'nin deyişiyle “kanlı bir mücadele yolunu seçmişlerdir”. Kurulan “Ermeni komitalarının”, Osmanlı'nın Rusya ile olan mücadelesi sırasında, Rusya'nın yanında yer alması da söz konusudur. Bunlar sonrasında 1915 yılında “Ermeni Tehciri” yaşanmış, bu sırada ise “yağma ve katli olayları” meydana gelmiştir (Ortaylı, 2004; Ortaylı, 2014: 198-199). Günümüzde Ermenistan yaşanan olayların bir “soykırım” olduğunu Dünyaya ve Türkiye'ye kabul ettirmeye çalışmaktadır. Türkiye ise bunu reddetmektedir.

durumlarda Turancılık fikrini içermektedir. Turancılık/Panturanizm/Türkçülük, “Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkmış olan, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatan ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan” (TDK, 2021) milliyetçi akımdır⁸. Turancılık fikri, Azerbaycan'ın soy üzerinden dostluğu konusunda yayınlanan fotoğraflarda ve haber başlıklarında örtülü bir şekilde yer alırken özellikle Türkiye gazetesinde yayınlanan haber başlıkları ve fotoğraflarda açık bir biçimde okuyucuya sunulmuştur. Hatta gazete 27 Ekim 2020'de yayınladığı haberiyle “Türk Devletlerini Turan ordusunu” kurmaya çağırmıştır. Bu fotoğraflarda bazı durumlarda bayrak-asker-askeri teçhizat gibi militarist ve milliyetçi göstergeler birbirine eklenmiş (16. fotoğraf ve 18. fotoğraf) bazı durumlarda ise “kurban” olarak anlamlandırılabilir sivil fotoğraflarıyla (17. fotoğraf) milliyetçi öğeler birlikte sunulmuştur. Düşmanlık mitine ilişkin örneklerden bazıları aşağıdadır:

Şekil 16

Haber fotoğrafı 16

(Sabah, 3 Ekim 2020: 12)

Şekil 17

Haber fotoğrafı 17

(Türkiye, 13 Ekim 2020: 1)

Şekil 18

Haber fotoğrafı 18

(Türkiye, 27 Ekim 2020: 1)

SONUÇ

2020 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında gerçekleşen Dağlık-Karabağ Savaşı'nı Türkiye basınında yayınlanan fotoğraflar üzerinden çözümlemeyi amaçlayan bu çalışmaya göre görsel içerik çözümlemesine dayalı nicel veriler, savaşın taraflarının ve olgularının eşitsiz bir biçimde sunulduğunu göstermektedir. Savaş çoğunlukla Ermenistan'ın saldırdığı ve zarar verdiği Azerbaycanlı siviller ve Azerbaycan'a ait yerleşim bölgeleri üzerinden sunulmuştur. Ermenistan sivillerine

⁸ Ziya Gökalp'in "Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan, Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan" sözleriyle özetlenebilecek bu milliyetçi akım -Rusya kökenli Türkçüler ve Osmanlı Türkçüleri arasındaki bazı farklara karşın- pan-Slavizme bir karşılık olarak da ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Tanıl Bora (2017) Cereyanlar, İstanbul: İletişim.

ise Azerbaycan tarafından zarar verilmemiştir. Ermenistan'a ait sivil yerleşim yerlerinin tahribine ilişkin de veri bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Savaş teknolojileri kategorisinde Ermenistan'a dair veriler öne çıkmaktadır. Bu fotoğraflarda vurulan, tahrip edilmiş ve ele geçirilmiş durumdaki askeri teçhizat sunulmuştur. Aynı kategorinin Azerbaycan'a ait fotoğraflarında ise “vuran”, “ele geçiren” teçhizatlar bulunmaktadır. Bu ve benzeri nicel bulgular, çalışmanın nitel analiz aşamasındaki bulgularını destekleyici nitelik taşımaktadır.

Nitel bulgular fotoğraflarda ve fotoğraflara eşlik eden fotoğraf altı yazıları ve başlıklarda; haklı savaş-haksız savaş, askeri başarı-askeri başarısızlık ve dostluk-düşmanlık anlam karşıtlıkları içinde inşa edilen mitler üzerinden savaşın temsil edildiğini göstermektedir. Bulgulara göre ilk mitler Azerbaycan için ikinciler ise Ermenistan için kullanılmıştır. Yan anlam dizgesinde Azerbaycan “meşru müdafaa içinde savaş suçu işleyen Ermenistan'a karşı haklı bir savaş yürütmüş”, askeri becerisi ve teçhizatı sayesinde savaşı kazanmıştır. Yine yan anlam dizgesinde kökleri geçmişe uzanan; soy birliğine ve bazı durumlarda ise Turancılık düşüncesine dayanan Türkiye Azerbaycan dostluğu miti vurgulanmıştır. Bu dostluk, Ermenistan'a karşıtlığı beraberinde getirmiş, bazı durumlarda ise Ermenistan karşıtlığı gazetelerde açık bir anlatı biçiminde okuyuculara sunulmuştur. Bu anlamda dostluk-düşmanlık mitinin biz-onlar anlatısına dayanarak kurulduğu da söylenebilmektedir.

Söz konusu gazeteler dönemin iktidarı olan AKP'ye yakın sayılabilecek gazetelerdir. İktidarın basına verdiği mesajlardan yola çıkarak, Azerbaycan tarafını destekler bir tutum içinde olduğu söylenebilmektedir. Bu anlamda gazetelerin temsili iktidarın savaşa dair dış politikasıyla örtüşmektedir. Bu açıdan, araştırmanın bulgularından yola çıkarak, gazetelerin ideolojik konumlarının Dağlık-Karabağ Savaşı'nın temsilinde etkili olduğu söylenebilmektedir.

Son olarak gazeteler Dağlık-Karabağ Savaşı'nı fotoğraflar üzerinden, özellikle militarizmi ve savaşı yücelten öğeleri kullanarak temsil etmişlerdir. Basının bu şekilde savaşları temsil etmesi barış süreçlerine katkı sağlamak bir yana savaşı körükleyen ve sansasyonel bir yayıncılık tarzını benimsemesinden kaynaklanmaktadır. Basın savaşlarda, barışa katkıda bulunabilecek bir yayıncılık

tarzını benimsemeli, dost-düşman ya da biz-onlar anlatısına odaklanmak yerine tüm tarafları kapsayan hak ihlallerine ve insanlık hikayelerine odaklanmalıdır.

KAYNAKÇA

ALTUNAY, A. Gül (2002), "Bir Madde Olarak "Militarizm". <http://www.ykp.org.cy/bir-madde-olarak-militarizm-ayse-gul-altinay/>, Erişim Tarihi: 20.04.2021.

ALTUNAY, A. Gül ve Tanıl BORA (2002). Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik, Tanıl Bora (Ed.), Milliyetçilik: Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4, s.140-155. İstanbul: İletişim.

AMAR, P. J. (2009). Basın Fotoğrafçılığı. (Çev: İ. Çınarlı). İstanbul: Kırmızı.

ARIK, Emel (2013). "Irak'tan Suriye'ye İliştirilmiş Gazetecilik", Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi 19, s. 60-77.

ASLAN, M. Yasin (2008) "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", TBB Dergisi 79, 235-274, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-79-470>, Erişim Tarihi: 20.03.2021.

BARTHES, Roland. 1993. The Photographic Message, Susan Sontag (Ed.), A Barthes Reader, s.194-210, New York: Vintage

Dağlık Karabağ: Azerbaycan, Ermenistan'la Yeni Bir Savaşa Mı Hazırlanıyor?, BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56256463>, Erişim Tarihi: 03.03.2021.

Dağlık Karabağ Neden Önemli, Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Sorun Ne Zaman ve Nasıl Başladı? BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, Erişim Tarihi: 06.03.2021.

BELL, Philip (2007). Content Analysis of Visual Images. Theo van Leeuwen ve Carey Jewitt (Ed.), Handbook of Visual Analysis, s.10-35. London: Sage.

BERELSON, Bernard (1952). Content Analysis In Communication Research. N.Y.: Hafner Press.

BORA, Tanıl (2017). Cereyanlar. İstanbul: İletişim.

BUTLER, Judith (2020). Savaş Tertipleri. (Çev: Şeyda Öztürk). İstanbul: YKY

DURAN, Ragıp (2011). "Savaş Alanlarında Foto-muhabirliği". Apoletli Medya: Ragıp Duran'ın Medya Eleştirisi Bloğu, <http://apoletlimedya.blogspot.com/2011/10/savas-alanlarında-foto-muhabirliği.html>, Erişim Tarihi: 18.12.2011.

Dağlık Karabağ Sorunu Nedir? Azerbaycan İle Ermenistan Arasında Çözülemeyen Mesele Nasıl Başladı?, Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/09/27/daglik-karabag-sorunu-nedir-azerbaycan-ile-ermenistan-aras-ndaki-cozumsuz-mesele-nas-l-bas>, Erişim Tarihi: 03.03.2021.

Dağlık Karabağ Ateşkesi Ne Anlama Geliyor? Türkiye Müzakerelerin Dışında Mı Bırakıldı? Euronews, <https://tr.euronews.com/2020/10/10/daglik-karabagda-varilan-ateskes-anlasmis-ne-anlama-geliyor-turkiye-neden-masada-yok>, Erişim Tarihi: 03.03.2021.

EROL, Devrim Deniz (2013). Türkiye Yazılı Basınında Yugoslavya Savaşları ve Savaş Foto Muhabirliği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EROL, Devrim Deniz (2017). "Representation of Punishment: Execution Images of IS". AGP 6th Humanities and Social Science Conference, s.73-78, 26-29 Ocak 2017, Barcelona.

FİSKE, John. 1996. İletişim Çalışmalarına Giriş. (Çev: Süleyman İrvan). Ankara:Ark

FREUND, G. (2006). Fotoğraf ve Toplum. (Çev: Ş. Demirkol.). İstanbul: Sel Gazete Tirajları, 2021. Haftalık tirajlar. <http://gazetetirajlari.com/HaftalikTirajlar.aspx>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

GRIFFIN, M. (1999). The Great War Photographs: Constructing Myths Of History And Photojournalism. Picturing the Past: Media, History and Photography (Ed: B. Brennen ve H. Hart). Urbana/Chicago: University of Illinois Press, 122-158'den Akt. EROL, Devrim Deniz (2013). Türkiye yazılı basınında Yugoslavya Savaşları ve savaş foto muhabirliği. Yayımlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Medyafaresi, “2021 Türkiye’de Hangi Tv. Ve Gazeteler Hükümete Yakın, Hangileri Bağımsız?” 27 Mart 2018. <https://www.medyafaresi.com/haber/turkiyede-hangi-tv-ve-gazeteler-hukumete-yakin-hangileri-bagimsiz/863924>, Erişim Tarihi: 25.02.2021.

ORTAYLI, İlber (2004). “Soykırım İddialarının Arkasındaki Saklanan Gerçekler”, <https://ilberortayli.com/?haber,14>, Erişim Tarihi: 25.04.2021.

ORTAYLI, İlber (2014). Osmanlı Devleti’nden Günümüze Ermeniler, Mehmet Metin HÜLAGÜ vd. (Ed.), Tarihte Türkler ve Ermeniler (Birlikte Yaşama Kültürü), Cilt 3, s.193-202, Ankara: TTK.

ORTAYLI, İlber (2021). “Azerbaycan’ın Karabağ’ı”. Hürriyet Gazetesi. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/azerbaycanin-karabagi-41627340>, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

ORTAYLI, İlber (2021). “Azerbaycan'daki halk Oğuz TÜRK'üdür ve Dili Azerbaycan Türkçesi'dir...” Bloomberg HT, Zaman Kaybolmaz, <https://www.youtube.com/watch?v=syniN6lVEIE>, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

SONTAG, Susan (2004a). “Regarding The Torture Of Others”, The New York Times Magazine, <https://www.nytimes.com/2004/05/23/magazine/regarding-the-torture-of-others.html>, Erişim Tarihi: 10.04.2021.

SONTAG, Susan (2004b). Başkalarının Acısına Bakmak. (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Dağlık Karabağ’daki Çatışmalarda 5 Binden Fazla Asker Öldü, Sözcü, <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/daglik-karabagdaki-catismalarda-5-binden-fazla-asker-oldu->, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

ZELIZER, B. (2004). When War Is Reduced To A Photograph. Reporting War: Journalism in Wartime, S. Allan ve B. Zelizer (Ed.), New York: Routledge115-136’dan Akt. EROL, Devrim Deniz (2013). Türkiye yazılı basınında Yugoslavya Savaşları ve savaş foto muhabirliği. Yayımlanmamış doktora tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ZELIZER, B. ve S. Allen (2010). Keywords In News And Journalism Studies. New York: Open University Press.

T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, Türkiye-Azerbaycan Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

TDK (2021). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 24.04.2021.

TİMUR, Taner. "Tarihin Aynasında Türkler Ve Azeriler..." Birgün Gazetesi. <https://www.birgun.net/haber/tarihin-aynasinda-turkler-ve-azeriler-318677>, Erişim Tarihi: 20.02.2021.

Çalışma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.